

УДК 811.161.2:378.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-2-9>**Наталія МУШИРОВСЬКА,***orcid.org/0000-0003-1319-1101*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри стилістики та культури української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

(Рівне, Україна) nataliia.mushyrovskia@rshu.edu.ua

ПРОБЛЕМА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті висвітлюються особливості формування міжкультурної компетенції в процесі опанування української мови як іноземної слухачами підготовчих відділень. Проаналізовано основні проблеми міжкультурної комунікації, значення її аспектів в україномовній підготовці іноземних слухачів, основні методології формування міжкультурної компетенції та запропоновано відповідну систему вправ для розвитку й закріплення комунікативних умінь іноземних слухачів у процесі міжкультурної комунікації. Розглянуто вироблення вмій міжкультурної комунікації шляхом тренінгу, який являє собою наближену до реальної спробу адекватного способу взаємодії з представниками іншої культури. У цьому контексті пропонуються комунікативні вправи для розв'язання завдань формування міжкультурної компетентності. Наголошується, що в процесі міжкультурної взаємодії особливого значення набуває особистий досвід слухачів щодо засвоєння стереотипів спілкування в україномовному середовищі. Основним показником опанування комунікативної діяльності є ситуація спілкування, яка відображає сукупність умов взаємодії, що вимагає від комунікантів обрання певних дій. У висновку підсумовується, що опанування міжкультурної комунікації залежить від оволодіння комплексом знань і зразків комунікативної поведінки, пов'язаних із вирішенням ситуацій міжкультурного спілкування, а також умінь реалізувати їх на практиці, застосовуючи вербальні, невербальні та паравербальні засоби (зовнішній вигляд, пунктуальність, міміка, жести, мовленнєві засоби тощо). У процесі виконання пропонованих вправ слухачі здобувають умінь володіти прийомами комунікативної поведінки в різних сферах суспільного життя, дотримуватися толерантного ставлення до представників інших культур, уникати конфліктів, виробляють соціальні навички, дипломатичність, тактовність, адаптивність, гнучкість, ерудованість, комунікабельність, розуміння комунікативної ситуації та вчать відповідно поведінково реагувати.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна компетенція, національний менталітет, етноцентризм, стереотипи спілкування, вербальна комунікація, невербальна комунікація, комунікативна ситуація, культура спілкування, толерантність.

Nataliia MUSHYROVSKA,*orcid.org/0000-0003-1319-1101*

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Stylistics and Culture of the Ukrainian Language

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) nataliia.mushyrovskia@rshu.edu.ua

THE PROBLEM OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

The article highlights the peculiarities of the formation of intercultural competence in the process of mastering the Ukrainian language as a foreign language by listeners of preparatory departments. It analyzes the main problems of intercultural communication, the importance of its aspects in the Ukrainian-language training of foreign listeners, the main methodologies of the formation of intercultural competence and proposed a system of exercises for the development and consolidation of communicative skills of foreign listeners in the process of intercultural communication. Considered the developing intercultural communication skills through training, which is close to the real attempt of an adequate way of interaction with representatives of other cultures. In this context, communicative exercises for forming intercultural competence are offered. It is emphasized that in the process of intercultural interaction the personal experience of listeners in mastering the stereotypes of communication in the Ukrainian-speaking environment becomes especially important. The main indicator of mastering communicative activity is the situation of communication, which reflects the set of interaction conditions, which requires from communicators to choose certain actions. It is concluded that mastering intercultural communication depends on mastering a set of knowledge and patterns of communicative behavior associated with solving situations of intercultural communication, as well as the ability to implement them in practice using verbal, nonverbal

and paraverbal means (appearance, punctuality, facial expressions, gestures, speech, etc.). In the process of performing the proposed exercises listeners gain the ability to master the techniques of communicative behavior in various spheres of public life, to be tolerant of other cultures, avoid conflicts, develop social skills, diplomacy, tact, adaptability, flexibility, erudition, sociability, understanding of the communicative situation and learn to respond appropriately.

Key words: *intercultural communication, intercultural competence, national mentality, ethnocentrism, stereotypes of communication, verbal communication, nonverbal communication, communicative situation, culture of communication, tolerance.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві спостерігаються процеси поглиблення європейської та світової інтеграції, тому особливо актуалізується проблема міжкультурної комунікації. Глобалізація на сучасному етапі стосується освіти, а також усіх теоретичних і практичних сфер життя, тому важливим є створення програм з міжкультурної комунікації в процесі підготовки слухачів підготовчих курсів до іншомовного спілкування, які б урахували найважливіші стереотипи застосування мови в україномовному середовищі. У зв'язку з цим виникає необхідність в узагальненні підходів до навчального процесу, спрямованого на іноземних слухачів підготовчих відділень.

Аналіз досліджень. Аспекти формування міжкультурної комунікації досліджувала низка вчених, у тому числі Ф. Бацевич, В. Манакін, П. Донець та інші. За визначенням Ф. Бацевича, «міжкультурна комунікація – це процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, як правило, послугуються різними ідентичними мовами, відчують лінгвокультурну «чужинність» партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні» (Бацевич, 2004: 9).

На думку В. Манакіна, «завданням міжкультурної комунікації є формування міжкультурної компетентності, необхідних знань про різні народи та культури з метою уникнення міжетнічних і міжкультурних конфліктів і встановлення комфортних умов спілкування в різних сферах і життєвих ситуаціях» (Манакін, 2012: 10).

Основні напрями дослідження міжкультурної комунікації: 1) соціологічний (використання методів анкетування, спрямованих на виявлення ціннісних установок і стереотипів, що проявляються в поведінці представників різних культур, і формування на основі них відповідних практичних рекомендацій щодо спілкування, проведення міжкультурних тренінгів з метою соціальної адаптації іноземних громадян в іншомовному середовищі); 2) психологічний (дослідження впливу культурних розбіжностей на процеси інтерпретації, а

також дослідження походження різних стереотипів поведінки); 3) лінгвістичний (пов'язаний із такими основними параметрами комунікації, як обрання теми мовлення, добір відповідної лексики під час розмови з іноземцем, крос-культурні параметри дискурсу); 4) прикладний (вивчення аспектів професійної комунікації) (Боднар, Верещагіна, 2007: 17).

Мета статті полягає у висвітленні значення аспектів міжкультурної комунікації в україномовній підготовці іноземних слухачів і напрацюванні методології формування міжкультурної компетенції, відповідної системи вправ для розвитку й закріплення їхніх комунікативних умінь.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна комунікація може бути охарактеризована як комплекс взаємозв'язків, у яких представники різних національних спільнот, вступаючи в процес спілкування, обмінюються досвідом, духовними цінностями. Учасники міжкультурної комунікації під час контакту використовують як вербальні, так і невербальні засоби, які здатні бути потрактовані у відмінний спосіб, аніж під час спілкування всередині власної культури. Культура спілкування при цьому безпосередньо залежить від загального рівня знань мовців, від їхнього вміння дотримуватися як загальноприйнятих етичних норм, так і норм, властивих певній лінгвокультурі. У процесі безпосередніх контактів можуть виникати труднощі в спілкуванні між представниками різних культур і навіть певні конфлікти, спричинені відмінними рисами вербальних і невербальних проявів особливостей носіїв мови.

У процесі вивчення української мови як іноземної міжкультурна комунікація є невід'ємним складником мовної підготовки, оскільки метою занять з іноземної мови є вироблення не лише мовної компетенції, а й міжкультурної з метою більш якісних контактів і кращого порозуміння між співрозмовниками різних лінгвокультур, часом дуже неспоріднених.

Метою курсу «Міжкультурна комунікація» для іноземних громадян є ознайомлення з культурою і побутом України, засвоєння моделей іншомовної комунікації, підготовка до ефективних міжкультурних контактів на рівні повсякденного міжособистісного спілкування.

Серед основних завдань дисципліни – ознайомлення з теоретичними засадами міжкультурної комунікації й розуміння важливості її аспектів, набуття знань про культуру країни, мова якої вивчається, і формування навичок міжкультурного (міжмовного) спілкування, розвиток культурної сприйнятливості, вироблення здатності до правильної інтерпретації різноманітних видів комунікативної поведінки, актуалізація толерантного ставлення до міжкультурних відмінностей і їх урахування в актах міжкультурної комунікації, вироблення вмінь обирати певний тип поведінки відповідно до навколишнього культурного середовища та застосування навичок міжкультурного (міжмовного) спілкування на практиці в конкретній ситуації міжкультурного контакту, у повсякденному житті й навчанні.

Із цією метою в межах програми курсу, вважаємо, варто висвітлити основні поняття міжкультурної комунікації, показати залежність сучасного глобалізованого світу від успішності чи неуспішності міжкультурного діалогу. Доцільно виявити відмінності національного характеру та національного менталітету, утілені в культурних кодах і національно-культурних символах і комунікативних стереотипах; усвідомити поняття інкультурації та «культурного шоку»; проаналізувати відмінності вербального вираження національних особливостей і форм, стилів вербальної комунікації; простежити особливості невербального вираження національних відмінностей, що проявляються у кінесіці, проксемиці, хронеміці, окулістиці, такесіці, сенсо-риці, і риси паравербальної комунікації, що проявляються в інтонуванні, гучності мовлення, значенні пауз, темпі мовлення, артикуляції, висоті голосу й інших засобах, які надають вербальним повідомленням додаткового значення; звернутися до проблем сприйняття й розуміння в міжкультурній комунікації, міжособистісній атракції; окреслити типи культур у їх зіставленні; означити фактори успішної міжкультурної комунікації та комунікативної поведінки й з'ясувати причини можливих міжкультурних конфліктів і способів їх подолання, окреслити комунікативні табу; звернути увагу на важливість формування толерантного ставлення до іншої культури; установити рівні міжкультурної комунікації; показати місце української культури в контексті світових культур, висвітливши основні цінності української культури, культурні стандарти українського етносу, український мовно-поведінковий етикет.

У підвищенні рівня знань з міжкультурної комунікації важливу роль відіграє міжкультурний тренінг, спрямований на оволодіння культурними

цінностями й нормами, поведінковими правилами представників різних культур. Це може досягатися з урахуванням трьох рівнів: когнітивної інформованості (навчання думати, вироблення етнокультурної чутливості); емотивно-афективного рівня (навчання відчувати, підвищення поведінкової компетентності); конотативного рівня (навчання взаємодії в питаннях міжкультурної комунікації). Тренінг охоплює як теоретичні аспекти, так і практичні. Теоретична частина передбачає усвідомлення особистісно специфічних культурних універсалій, закодованих у традиціях, звичаях, ритуалах та обрядах, можливість усвідомити іншу культуру через призму власного етноцентризму, стереотипів, упереджень, формування етнокультурної компетентності. Необхідно сформулювати розуміння низки понять: «культура», «комунікація», «міжкультурна комунікація», «етноцентризм», «культурний релятивізм», «інтолерантність», «толерантність». Практична частина передбачає розвиток етнокультурної сенситивності, підвищення міжкультурної компетентності в ситуаціях міжетнічної комунікації, засвоєння стратегій подолання негативних етнічних установок і формування вмінь вирішення проблемних ситуацій, опрацювання й закріплення навичок успішної міжкультурної взаємодії.

Із цією метою логічно використовувати форми групової роботи: рефлексію досвіду й біографічну рефлексію для усвідомлення власної ідентичності; дискусії-бесіди; психосоматичні вправи; інтерактивне моделювання як свідоме відтворення ситуацій міжкультурного спілкування (сприяє кооперації учасників навчання, їх відкритості, оцінці й застосуванню попереднього досвіду комунікації); рольові ігри з метою переживання в комунікативних ситуаціях норм і правил чужої культури, засвоєння її типових стандартів і правил, поведінкових форм; симуляція як штучне створення конкретних ситуацій міжкультурного спілкування та прогнозування його можливих варіантів і результатів, з огляду на позиції його учасників. Такі методи дають змогу підготувати слухачів до ефективного сприйняття української культури через призму власного погляду на світ, навчити розуміти, відчувати й аналізувати власні поведінкові прояви та поведінку представників іншої культури, підготувати до контактів у межах відмінного культурного середовища.

Тренінг допомагає у вирішенні таких основних теоретичних завдань: навчитися уявляти себе поза межами власної культури (усвідомити, у чому полягають труднощі розуміння, сприйняття і спілкування в тих чи інших ситуаціях, зрозуміти, які норми спілкування є універсальними в

усьому світі, а які – ні, перехід від позиції етноцентризму до культурного релятивізму); сприймати культурне розмаїття світу, розуміти відмінності культур і форм контактів у них і сформувати позитивне ставлення до цінностей, установок та особливостей поведінки представників інших культур. У досягненні цих завдань допомагає просування позитивних цінностей (поваги до прав і гідності особи, її національно-культурних цінностей, міжкультурна толерантність).

Щодо практичних завдань, то вони мають свою тематику й логіку побудови. На початку важливим є вступне слово викладача, знайомство, створення та підтримка сприятливого психологічного мікроклімату. Варто уникати спрощеного розуміння іншої культури як «чужої», пояснити роль етнокультурних стереотипів і застережень, продемонструвати роль певних забобонів, упереджень. Ці завдання вирішуються за допомогою низки вправ (Солдатова, Шайгерова, Шарова, 2000). Зокрема, на початковому етапі знайомство в групі слухачів можна здійснювати в нетрадиційній формі, за допомогою виконання вправи «бумеранг», яка сприяє більшій уважності, запам'ятовуванню імен і фактів, спостережливості, включеності учасників у групову роботу. Продовжити знайомство допоможе вправа на порівняння вітань у різних культурах з їх запам'ятовуванням і відтворенням у порівнянні з україномовними формулами.

У ситуації знайомства з іншими культурами допоможе вправа «мій народ». Серед завдань цієї вправи може бути зреалізоване формування позитивного сприйняття власних етнічних рис; розвиток інтересу до власної національної культури та культури інших народів; демонстрація вербальної й невербальної репрезентації свого народу. Цю вправу можна проводити в кілька етапів («опиши свій народ», «покажи свій народ», «намалюй свій народ»), даючи час на виконання кожного з них. Описувати свій народ можна, називаючи по черзі його позитивні якості (наприклад, українець – м'який, життєрадісний, довірливий, миролюбний тощо) (Ребуха, Миськів, 2012: 54). Показуючи свій народ, учасники мають можливість продемонструвати жест, рух, танець чи пісню, які б допомогли найбільш точно уявити їхні етнічні особливості групі, при цьому група може повторювати якісь із перерахованих засобів невербальної комунікації, також у процесі виконання завдання засвоюються особливості невербальної та паравербальної комунікації, властивої українцям. Можна також застосовувати малюнок, символ або піктограму, у якій би втілювалися етнічні особливості, і продемонструвати свої малюнки

групі. У цьому контексті унаочнюються й національно-культурні символи українського народу. Після закінчення серії вправ можна поставити кілька запитань учасникам, наприклад, які складнощі виникали при виконанні певної частини вправи та які особливості є найважливішими, на їхній погляд, коли вони характеризують свій народ і засвоюють інформацію про українців.

Усвідомити культурні відмінності й виробити більшу толерантність до іншої культури допомагає вправа на розуміння «етноцентризму», завданнями якої є усвідомити сильні сторони своєї культури й психологію етноцентризму в сприйнятті іншої. У ході її виконання учасники групи на картках повинні записати 10 найбільш характерних якостей представників своєї етнокультури й розподілити, які із цих якостей можна віднести до позитивних і які можна віднести до негативних, перерахувавши потім кількість позитивних і негативних якостей. Як правило, кількість позитивних якостей виявляється більшою, тому потрібно підкреслити цю різницю та пояснити її як прояв етноцентризму – феномен, що допомагає тій чи іншій етнічній групі підтримувати свою культуру і сприймати чужу через призму власної, яка позиціонується як найбільш гідна. У процесі обговорення потрібно дати відповіді на питання, чому своя національна культура зазвичай оцінюється позитивно, яке значення має для людини висока оцінка її етносу й у чому проявляється етноцентризм, які його позитивні та негативні сторони.

Вправа «культурні асоціації» допомагає в групі вербалізувати культурні відмінності, засновані на стереотипах, і сприяє подоланню культурної упередженості. Пропонується назвати кілька стереотипів, пов'язаних з уявленнями про життя того чи іншого народу. Варто зауважити, які асоціації при цьому з'являються, є вони несподівані чи засновані на етнічних стереотипах, чи точно відображають національно-культурні особливості, чи не викликають культурного неприйняття. Виконання завдань такого типу вимагає максимальної поваги й толерантності.

Для досягнення успішної міжкультурної комунікації варто запропонувати вправу на встановлення найбільш важливих якостей, необхідних для ефективної міжкультурної взаємодії, з яких потім будуть відібрані 5–10 основних. Це можуть бути ерудованість та інформованість; розуміння і сприйняття різноманіття культур; компетентність; знання іноземних мов; повага до права іншого бути відмінним; терпимість до чужої думки й поведінки; тактовність, повага до людської гідності; вихованість тощо. Також можна запропону-

вати вправу на визначення якостей, які заважають ефективній міжкультурній взаємодії. Як підсумок, варто визначити, які якості допомагають, а які перешкоджають міжкультурній взаємодії на різних рівнях: а) особистісній; б) етнокультурній; в) соціальній (політика, економіка, статус).

Важливими є створення й аналіз комунікативних ситуацій між представниками різних культур, наприклад, «зустріч», «магазин», «базар», «прийом гостей», «конференція» тощо. У ході їх виконання відбуватиметься усвідомлення і практичне використання різноманітних вербальних і невербальних засобів у ситуаціях міжкультурної взаємодії, що сприяє розвитку поведінкових навичок і вмінню бути зрозумілим і розуміти інших. Для такої роботи доречно обирати ситуації, у яких виявляються найбільш значущі відмінності між культурами. У результаті можна отримати важливі знання про українську поведінкову культуру. Можливим є виконання вправ, коли кожному з учасників дається 15–20 хв. на знайомство з матеріалом та обдумування ситуації, після чого він обирає з кількох запропонованих варіантів відповідей щодо ситуації найбільш прийнятний варіант, на його думку, аргументуючи його. Це дає змогу оцінити сформованість міжкультурної компетенції й у процесі аналізу обмінятися думками та враженнями про виконану роботу.

Хороший результат передбачає вправа на ігрове моделювання відносин, максимально наближених до реальних умов міжкультурної комунікації в результаті їх «програвання». У таких ігрових технологіях можна продемонструвати не лише внутрішню готовність до взаєморозуміння, а й практичні навички міжкультурної взаємодії, міжкультурну компетентність. Для цього варто добирати цікаві ситуації, які дали змогу б усвідомити специфічність певної картини світу представниками іншої культури, виявити національно-культурні відмінності, життєві уявлення, естетичні цінності, норми та правила поведінки, розуміння часопросторової, соціокультурної організації спілкування (ситуації «у ресторані», «у лікарні», «подарунок», «конкурс краси» тощо). Між учасниками розподіляються ролі з особистісною поведінковою позицією, яку вони займають в обговорюваному питанні.

Під час проведення рольових ігор відбувається обігрування ситуації, що може виникнути поза аудиторією, у реальному спілкуванні, виникає можливість поставити себе в цю ситуацію, адаптуватися в ній, приміряти на себе «іншу» роль, концентрувати увагу на використанні одиниць мови та засобів спілкувального етикету. Доречно

застосовувати такі типи ролей: 1) «вроджені», пов'язані зі статтю й віком учасників гри; 2) «приписані», що визначають національність чи належність до етнічної групи; 3) «набуті», що відповідають родові заняття, професії; 4) «акціональні», що окреслюють коло дій у можливій життєвій ситуації, яка є тимчасовою; 5) «функціональні», що зумовлюють функціональне спілкування (Пріма, Козак, 2021: 221–222). Після проведення такої рольової гри доречно проводити групове обговорення з викладачем вірогідності, переконливості й доцільності дій і поведінки учасників відповідно до застосованих прийомів спілкування.

Більш поглибленому засвоєнню ситуації міжкультурного спілкування та орієнтації в умовах україномовної дійсності сприяють індивідуальні завдання, зокрема такі, які вимагають спостережень над комунікацією та узагальнень. Це можуть бути завдання: дати відповідь на запитання інформаційного характеру, наприклад, скільки коштує той чи інший товар у місті навчання (згідно зі списком об'єктів) і порекомендувати похід у магазин, супермаркет чи на базар; запам'ятати (записати) та відтворити почуту комунікативну взаємодію (в автобусі, на пошті, на ринку, у банку, у магазині, в аптеці, спілкування з друзями, однолітками тощо); опитати конкретну людину (колегу, сусіда) на тему, яка цікавить, використовуючи бланк підготовлених запитань; розказати про взаємодію з новим місцевим другом; простежити за мовою жестів (на вулиці, у громадському місці) й усно описати її; проаналізувати відмінності в мовному та поведінковому етикеті, указавши спільне й відмінне в Україні та в рідній країні; охарактеризувати особливості офіційного й неофіційного спілкування в Україні та в країні проживання. Слухачам можна запропонувати підготувати невеликі презентації своїх спостережень і підготуватися до їх обговорення.

З метою підсумкового контролю слухачам можна запропонувати комунікативні ситуації, які б передбачали відповіді на питання такого плану: 1. Якби вам довелося описати вдома другові, що ви дізналися під час навчання в Україні, що б ви сказали? 2. Чи змінили проведені спостереження ваші колишні уявлення про Україну? Порівняйте зі спостереженнями й узагальненнями інших членів групи. 3. Як ви будете використовувати отриману інформацію під час навчання? 4. Є ваші спостереження загалом типовими для комунікації українців чи це окремі випадки? 5. Чи могли б ви навести приклади застережень щодо комунікації на основі щоденного досвіду? 6. Які важливі висновки можна зробити на основі спостережень

про країну навчання? 7. Що ви помітили в комунікації схоже або відмінне від вашої країни?

Висновки. Отже, у процесі опанування міжкультурної комунікації слухачі повинні засвоїти комплекс знань і зразків комунікативної поведінки, пов'язаний із вирішенням ситуацій міжкультурного спілкування, а також набути вмінь реалізовувати їх на практиці з метою її ефективності. Загальнокультурні орієнтації, уміння правильно застосовувати комунікативні стратегії та виявляти себе як активного учасника міжкультурного комунікативного процесу становлять основу вмінь іноземних слухачів в іншомовному середовищі, якими вони повинні оволодіти для подальшого життя й навчання. У процесі занять слухачі здобувають уміння володіти прийомами комунікативної поведінки в різних сферах суспільного життя, дотримуватися толерантного ставлення до інших культур і їхніх представників, застосовувати принципи безконфліктного спілкування, виробляють соціальні навички, дипломатичність, тактовність, адаптивність, гнучкість, потребу

постійного особистісного розвитку, ерудованість, креативність, комунікабельність, уміння працювати в групі, розуміти фактори міжкультурної складової комунікативної ситуації та відповідно поведінково реагувати (добір одягу, пунктуальність, міміка, жести, мовленнєві засоби тощо).

Вироблення вмінь логічно відбувається шляхом тренінгу з міжкультурної комунікації, який являє собою наближену до реальної спробу адекватного й коректного способу взаємодії з представниками іншої культури на засадах самоповаги та поваги до іншого, рівності учасників спілкування. У навчанні міжкультурної взаємодії особливого значення набуває особистий досвід засвоєння стереотипів спілкування в україномовному середовищі. Основним показником сформованості вмінь комунікативної діяльності є ситуація спілкування, яка відображає сукупність умов взаємодії, що вимагає від комунікантів обрання певних дій. Водночас вона дає змогу слухачам набути й осмислити особистий досвід як основу формування міжкультурної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Боднар А. Я., Верещагіна Т. О. Проблема міжкультурної комунікації у викладанні іноземної мови у ВНЗ. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота»*. 2007. Т. 71. С. 15–19.
3. Воронкова Н. Р. Формування міжкультурної компетенції особистості в процесі навчання іноземної мови. *Наукові записки КДПУ. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»* : збірник наук. праць. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 104. Ч. 2. С. 443–447.
4. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навчальний посібник для університетів. Київ : Академія, 2012. 285 с.
5. Ребуха Л. З., Миськів О. В. Національний характер як формовияв національної ідеї. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Психологічна»*. 2012. Вип. 2 (2). С. 53–62.
6. Солдатова Г. У., Шайгерова Л. А., Шарова О. Д. Жить в мире с собой и другими: Тренинг. Москва : Генезис, 2000. 112 с.
7. Пріма Р. М., Козак А. В. Зміст формування готовності до міжкультурної комунікації майбутніх фахівців із міжнародних відносин. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries : collective monograph. Vol. 2*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 211–231.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky : pidruchnyk [Fundamentals of communicative linguistics: a textbook]. Kyiv : Publishing Center «Academy», 2004. 344 p. [in Ukrainian].
2. Bodnar A. Ya., Vereshchahina T. O. Problema mizhkulturnoi komunikatsii u vykladanni inozemnoi movy u VNZ [The problem of intercultural communication in teaching a foreign language in higher education]. *Scientific notes of NaUKMA: Pedagogical, psychological sciences and social work*. 2007. T. 71. P. 15–19 [in Ukrainian].
3. Voronkova N. R. Formuvannya mizhkulturnoi kompetentsii osobystosti v protsesi navchannia inozemnoi movy [Formation of intercultural competence of the individual in the process of learning a foreign language]. *Scientific notes of KSPU. Series: Philological Sciences (Linguistics): a collection of scientific works*. Kirovograd: KSPU named after V. Vinnichenko, 2012. Issue 104, Part 2. Pp. 443–447 [in Ukrainian].
4. Manakin V. M. Mova i mizhkulturna komunikatsiia : navch. posibnyk dlia universytetiv [Language and intercultural communication: a textbook for universities]. Kyiv : Academy, 2012. 285 p. [in Ukrainian].
5. Rebukha L. Z., Myskiv O. V. Natsionalnyi kharakter yak formoviyav natsionalnoi idei [National character as a form of expression of the national idea]. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Psychological series*. 2012. Issue 2 (2). Pp. 53–62 [in Ukrainian].
6. Soldatova H. U., Shaiherova L. A., Sharova O. D. Zhit v mire s soboi i drugimi: Trening [Living in peace with yourself and others: Training]. Moscow : Genesis, 2000. 112 p. [in Russian].
7. Prima R. M., Kozak A. V. Zmist formuvannia hotovnosti do mizhkulturnoi komunikatsii maibutnix fakhivtsiv iz mizhnarodnykh vidnosyn [The content of the formation of readiness for intercultural communication of future specialists in international relations]. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph. Vol. 2*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. Pp. 211–231 [in Ukrainian].